

ETIMOLOGII ȘI NOTIȚE ETIMOLOGICE

ALERGA

În *Tilu Buhoglină* a lui Barac (ed. 1840, p. 41) citim: „Cizmariul i-au tras cu cureaua; însă Tilu păstrat din vreame avea în mână o lingură mare de cleiu de cisme și i-o au aruncat în gură, cât lipindu-i-se în dinți, au început a bolborosi, până și-au găsit loc *Tilu a-largul*, de său cărat de acolo“. Deși e probabil că expresia întrebuițată de Barac e influențată de germanul „das Weite suchen“ — care poate să fi fost chiar în originalul după care se făcea traducerea — totuși putem presupune că această construcție există — sau există — în limbă, cu sensul de „a-și găsi scăparea fugind“.

„Largul“ din această construcție este câmpia deschisă, în opoziție cu „pădurea deasă“, aşa cum reiese din următoarele exemple din Poveștile lui Pop Reteaganul: *Au apucat calea prin cea pădure, să scape undeva la largul* (vol. I ⁷¹/₁₅). *Mergând mai departe, când era mai să iasă la largul, dău peste o urmă de cerb plină cu apă* (I ⁴⁶/₁₀; cf. și I ⁴⁶/₃₀).

În limba literară e curentă expresia *cineva se simte la largul său*, întrebuițată despre un om care a scăpat dintr'o „strâmtore“ și „răsuflă“ iar.

Verbul *alerga* e derivat din acest *a-largul* și n'are decât o înrudire mai depărtată cu italic. *allargare in mare* „in die See stechen“, cu care-l asemăna Tiktin. Realitățile dela noi nu ne conduc spre mare, ci spre pădurile seculare în care s'a desfășurat în trecut o parte mare din viața poporului românesc.

Expresia ardelenescă *tot el de către pădure*, care se în-

trebuie înțeazăă atunci când cineva, deși vinovat, sare cu gura, reflecteazăă tot un colț din trecutul nostru, când „colibașii“ de prin codrii dela poalele munților, „pădureți“ în purtările lor, molestau pe „țăranii“ dela ses.

LA, LÂNGĂ, PRINGĂ, DÂNGĂ.

Cât privește înlocuirea propoziției *a* din *a-largul*, cum se găsește încă la Barac, prin *la* (*la largul*, la Pop Reteaganul și în limba curentă), este de dată străveche, căci o găsim și la Români transdanubieni. Explicarea acestei substituiri e următoarea: La început există o deosebire de sens între *mă urc a munte* și *mă urc la a munte*, propoziția din urmă însemnând „mă urc acolo“ (lat. *illac*), la munte“. Mai târziu, pauza după *la* a dispărut în vorbirea repede, și *la a* s'a contras în *la* (ca în *clasa a patra*, rostit de obiceiu *clasa patra*). Astfel adverbul *la*, care era o precizare a expresiei *a+substantiv*, a putut lua locul prepoziției însăși, care nu s'a mai păstrat decât în locuțiuni stereotipice ca *acasă, afund, alături, alocuri, aminte, amoiu, aorea, aseasă, amiaz, amurg*, etc., sau în cazurile în care nu mai era local-temporal, ci modal (final) sau servea la comparații: *păsește a lene, anevoie; seamănă a urs; calcă a popă; cobește a săracie*, etc., unde întărirea prin adverbul local *la* nu avea rost.

Tot așa trebuie explicată prepoziția *lângă*. Si aici avem o precizare a lui *ad* prin adverbialul *longum*. Când zic: *a intrat pe acasă, mă gândesc numai la mișcarea de apropiere (a)* aproximativă (*pe*) de casă; când zic dimpotrivă *s'a plimbat pe lângă casă*, la ideea de mișcare în apropierea aproximativă a casei se adaugă precizarea: „*pe toată intinderea, de-alungul*“. Acest „de-alungul“ se exprimă în *longum* adăogat pe lângă *ad*, care arată apropierea. Că mai târziu ideia aceasta de „*pe toată intinderea*“ a putut să dispară și *lângă* a putut ajunge să exprime numai „apropierea nemijlocită“, nu importă pentru stabilirea originei.

Ceea ce voi am să accentuez e că *lângă* nu continuă o formă latină vulgară *longo* (cf. Candrea-Densusianu, *Dicț-*

etim. nr. 1023), cu pretinsa desvoltare a lui *o* final în *ă*, pe care unii o admit și în cuvinte de origine slavă ca *daltă*, *greblă* etc. din *dlato*, *greblo*, etc. (care au fost asimilate femininelor în *-ă*), ci vine din *longu(m) ad*, cu dispariția normală a lui *u* înainte de *a* (cf. *battualia > bătaie*) și cu prefacerea lui *a* neaccentuat în *ă*.

Într'o vreme, când se putea zice deopotrivă *la sat* sau *a sat*, *la biserică* sau *a biserică* — precum și azi se mai aud pe alocuri, alături de *la munte*, *la vânat* expresiile vechi *a munte*, *a vânat* — inițialul *l* s'a putut simți ca un element caduc, dispensabil. Atunci s'a putut extrage în mod greșit din *lângă* un *îngă* (la Megleniți *angă*, ca *ampirat=impărat*) și această deglutinare a putut duce la *d'îngă* (din *dă îngă* în loc de *dă lângă = de lângă*) și *p'îngă* (din *pă îngă* în loc de *pă lângă = pe lângă*).

CACAMITI

Pe la Brașov se întrebunțează, când vorbești cu un copil, *cacamiti* în loc de „muci“, de ex. *Sterge-te la nas, nu vezi că-ți dau cacamiti în gură!*

Am crezut totdeauna că acest cuvânt e un termen din graiul copilăresc, spus mai mult în glumă, la noi în familie. Aflu acum că el se întrebunțează mai des și nu numai în Brașov, ci și în alte părți, cu forme diferite, de ex. prin părțile Aiudului: *un cacamăț* (comunicat de Ion Breazu), prin Banat *cacamăți* (comunicat de E. Petrovici). Aceste variante arată că avem a face cu o compozиție din *caca*, care în graiul copiilor însemnează „murdar“ sau „murdărie“ — căci în acest graiu asemenea cuvinte onomatopeice nu sunt încă diferențiate și se pot întrebunța ca interjecții, adjective, substantive, etc. — și *mății*, adică „pisicii“.

Cuvântul e interesant din mai multe puncte de vedere.

Prin faptul că la Brașov *-ii* final se rostește *-i* (*oameni* e pluralul articulat dela *om*, *casi* dativul articulat dela *casă*, etc.) și că după labială a devenit *i* din cauza lui *i* următor, dar mai ales fiindcă pe la Brașov se zice „pisică“ în loc de

„măță“, elementele compoziției nu mai sunt analizabile pentru simțul limbii. Dar cuvinte terminate în *i* plenison neaccentuat nu se prea pot incadra în grupele de declinare existente, încât nici eu, nici alți Brașoveni pe care i-am întrebat, nu știu dacă *cacamiți* e singular sau plural (ca *muci* = *mucii*), dacă e articulat sau nearticulat. Mai degrabă se zice *iți curg cacamiți* (ca *iți curg mucii*) decât *un cacamiți* (care ar fi „mucul uscat“) și cuvântul e invariabil și are aceeași formă când e nearticulat (*niște cacamiți la nas*) sau când e articulat (*șterge-ți cacamiți!*). El e masculin: *un cacamiți uscat*.

Din punct de vedere al geografiei lingvistice, apariția lui *măță* la Brașov se poate explica în două feluri: sau *cacamiți* e importat, în forma aceasta, din regiunile nordice, vestice sau estice învecinate, unde se zice *măță* în loc de *pisică*, sau el dovedește că Brașovul se găsea mai de mult în aria lui *măță* și că numai mai târziu cuvântul acesta a fost înlocuit prin *pisică*, care a venit dela Sud, dar n'a mai putut atinge și pe *cacamiți*, căci acesta nu mai era simțit ca un compus cu *măță*.

În ceea ce privește compoziția, E. Petrovici îmi comunică, din Banat, și alte forme curioase precum *lădămeasă* „saltarul mesii“, *căsărășu* (sau *căsorașu*) „primărie“ (= casa orașului) — cu juxtapunerea a două substantive în forma cazului general (nominativ-acuzativ) — sau acel *cerigorii* „cerul gurii“, pe care ALR II 6928 îl atestă în punctul 4, la România din Jugoslavia.

- CUTĂ, SCUTESC, SCUTEC

Etimologia adevărată a acestui cuvânt am dat-o în Dictionarul Academiei. E bulgărescul *kuta*, cu același sens (germ. „Falte“), care stă în legătură cu verbul *kutam* „ascund“, o variantă a lui *kătam* tradus în nemțește prin „bewahren, hüten, verstecken; zusammenfalten, zusammenrollen“. Despre cele două reflexe bulgărești, și *u*, din vechiul *q* e a se consulta studiul lui Načov în *Jagić-Festschrift*, 486 și urm. (citat de Berneker, SEW. 602).

Pentru înțelegerea desvoltării semantice trebuie să plecăm dela sensul de „a împătura“ sau „a infășura“ a verbului, din care avem pe de o parte pe cel de „încrețitură (a unei sfofe, a pielii, etc.)“ a lui *cută*, pe de altă parte pe cel de „a păstra, a păzi“ și „a ascunde“ a verbului slav și pe cel cuprins în reflexul lui românesc, *a scuti*.

Acesta nu poate fi un derivat dela *scut*, cum se admite de obiceiu (cf. Tiktin), căci în acest caz ar avea forma **scuți* (cf. *cuminti*, *imbogăți*, *înavuți*, *încărunți*, *înmulți*, *iuți*, *lăți*, etc. dela *cuminte*, *bogat*, *avut*, *cărunt*, *mult*, *iute*, *lat*, etc. după *împărți*, *amuți* < *impartire*, **ammutire* raportat la *parte*, *mut*, etc.), oricât de ademenitoare ar fi, din punct de vedere semantic, apropierea de acest cuvânt, căci ideea de „protejare în dosul unui scut“ ar fi putut să ducă la cea de „apărare“ și „adăpostire“ (mai ales în Transilvania) sau de „eliberare“ (de impozite, griji, etc., mai ales în Țara veche).

De fapt, *scuti* e de origine slavă: (bulg. *skātam*, *skutam*, *skut(u)vam* = germ. „berge“, sârb. *skutati* = germ. „verbergen“, rus. *skutati* = germ. „einhüllen, bedecken“ = paleo-slavul *sū-kutati* (Berneker, SEW. 602). Afară de *scut* = lat. *scutum* mai avem un *scut*, care e un derivat postverbal dela *a scuti*, și are sensul de „adăpost la câmp, colibă“. E atestat de E. Petrovici în ALR. II/I, pag. 133, nr. 3820, din Banat (în Chisătău și în Ghilad în jud Timiș-Torontal), alături de *scuteală*, cu același sens pe teren jugoslav (în Sâmihai = Sveti Mihajlo) și în Oltenia (în Peștișani, jud. Gorj).

Nu știu întru cât intră în aceeași familie de cuvinte și *scutec*, care ar putea fi adus fără greutate în legătură semantică cu „a infășura“ (bulg. *kătam*) și „a acoperi“ (rus. *skutati*). Din punct de vedere derivativ insă, sufixul neaccentuat *-ec* legat de verbul *a scuti* ar fi o formăție cu totul neobișnuită, iar pe teren slav de asemenea nu găsesc nimic analog. Tiktin (*Dicț. rom.-germ.* subt *scutec*) se gândeau la paleosl. *skutū* „poale“, ceea ce nu rezolvă problema derivativă.

După infășarea lui, cuvântul *scutec* face impresia unui cuvânt de origine latină terminat în *-icus* sau *-icum*. Din harta dată de E. Petrovici la pag. 73 a Atlasului său (ALR. II/I nr.

2655) se vede că acest cuvânt e răspândit pe aproape tot teritoriul românesc, ceea ce de asemenea poate fi un indiciu că avem a face cu un cuvânt vechiu.¹⁾ La aceeași supozиtie ajungem constatând că el se găsește, deși cu un sens deosebit, la Aromâni: *scutec* = săiac mai ordinat, cu țesătura mai puțin bătută, alb sau negru, din care „păcurarii mulgători“ își fac un fel de pantaloni largi. Originea acestui cuvânt, care pare a fi mai vechiu decât *cută* și *scuti*, rămâne încă de aflat.

DALIOR

Într-o colindă populară din colecția Viciu (p. 58) citim: *Jos în prundul mării dalbe Este-un măr dalior*. Sensul acestui *dalior* e greu de precizat, dar se pare că însemnează „auriu“. După toată probabilitatea avem un vechiu cuvânt latin, păstrat numai în poezia populară cu caracter mistic, și adică *aureus* „auriu“ în forma diminutivă **aureolus*. Aceasta ar fi dat românește *arior* și, cu disimilarea *r-r* în *l-r*, *alior*. Avem dar a face cu același cuvânt ca la numele planetei *alior*, a cărei etimologie din **aureolus* a dat-o I. A. Candrea. Inițialul *d-* e același ca în *dalb* și în alte asemenea cuvinte, despre care se poate consulta acum Dictionarul Academiei.

DE-AFETEA

Acest adverb auzit adesea în gura Bănațenilor însemnează „degeaba“. Originea lui nu s'a dat până acum. Ea n'a fost aflată, probabil, fiindcă forma scrisă în care e înregistrat prin dicționare — începând cu Lexiconul Marsilian — a dus pe etimologi pe căi greșite. Bănațenii îl rostesc de fapt cu *tſ*, iar literarizarea acestei rostiri prin scrierea cu *-te* este un simplu hiperurbanism înșelător.

¹⁾ Forma *scîrtec* în Voiniceni, jud. Mureș, se reduce probabil, la o apropiere ulterioară de cuvântul *scurt* sau *scurteică*. Cuvintele mai nouă cu care a intrat în concurență, *cârpă* și — în regiunile cu influență ruteană — *pelinca*, n'au putut să-l înlocuiască decât parțial, coexistența termenului nou pe lângă cel vechiu producând interesante diferențieri de sensuri.

Din Dicționarul Academiei (vol. II, p. 116 b), aflăm că pronumele nehotărât *fiece* are uneori sensul de „nimica toată“ (de ex. la Neculce: *Dimitrașco era iute la beție și se scărbea de fiece*) și că *fiece* are o variantă *fitece*, întrebuințată în Muntenia și Oltenia, deci tocmai în regiunea care se continuă cu Banatul. Acest *fit(e)ce* trebuie să se rostească prin Banat *fit'(e)še*, iar forma mai veche *fitece* să se rostească *fet'(e)še* în regiunile bănățene care pronunță *fer* în loc de *fier*. Astfel ajungem la forma de azi, compusă cu *de-a* și terminată cu adverbialul *-a* (ca *de-abasca*, etc.), și însemnând „pentru o nimica toată“, „pentru nimic“, „degeaba“, „gratis“.

LATE

Lațele sunt șuvîtele de lână sau de păr care atârnă ne-regulat pe corpul oilor, al câinilor sau pe capul omului. Și cojocul, și mai ales saricile, au „lațe“. În unele regiuni, în acest cuvânt se cuprinde și ideea de „nespălat, soios, nepieptănat“, deosebindu-se *lațele de mițe* tocmai prin faptul că acestea din urmă sunt curate și pieptăname. În jud. Făgăraș, după Viciu, *lațe* se numește „lâna scoasă din sarică prin mărcini“.

Mai răspândit decât *lațe* e adjecțivul *lațos*, care se întrebuițează despre păr, barbă, cojoace și mai ales despre câni. Prin Bihor *lațos* a ajuns să însemneze „murdar“ (despre cămăși), iar în Munții Apuseni „rupt, sdrențuros“ (despre haine). Un alt derivat e *lațca*, nume dat unui câne *lațos*.

Cuvântul acesta, fiind un termen păstoresc, în legătură cu lâna, pare a fi străvechiu în limbă. Dacă sensul originar e cel de „ceva care atârnă ca niște sdrențe“, ne-am putea gândi la un latin vulgar **lacia*, derivat din aceeași tulpină *lac-* pe care o găsim în *lacero* „rup“, format, acesta, din *lac-* și sufixul *-ero*, ca *lambero*, *tolero*, *recupero* (cf. Ernout-Meillet, DELL. p. 489). Tulpina *lac-* e adusă în legătură, de dicționarele etimologice latine, cu grec. λακίς „ruptură“, λακίζω „sfârtec“, și se găsește la Slavi în pol. *łach* „sdreanță“ și rus. *lochma* „sdreanță“. Apropiat de sensul cuvântului românesc e mai ales lat. *lacinia*, care, înainte de a fi însemnat „ciucure“, pare a fi avut sensul de-

„smoc de lână care n'a fost împletit” (cf. Ernout-Meillet, DELL. 490).

Cred că și *lacerta* „șopârlă“ trebuie înțeles ca „animalul de pe care curg sdrențele, atunci când își leapădă pielea“. Sensul de „mușchiu al brațului“, pe care-l are *lacertus*, este ulterior și se explică prin aceeași metaforă ca în *musculus*, în grec. μῦς și în fr. *souris* (cf. Ernout-Meillet, DELL. p. 613), bicepsul contras când se mișcă fiind asemănăt cu un șoarece sau cu o șopârlă, iar nu invers, nu șopârla fiind numită după mușchiu.

Și românescul *șopârlă* — care e adus de obiceiu în legătură etimologică cu alb. *shapī*, *shapērdonē* „șopârlă“ — pare a fi apropiat de verbul „a năpârli“, tot din cauza pielii pe care o leapădă și care îi curge ca niște sdrențe de pe corp. În regiunile nordice ale teritoriului dacoroman șopârlei i se zice *șopârcă*, în care se cunoaște lesne influența lui *năpârcă*, care, ca și alb. *nēperkē* și arom. *năpărtică*, pare a-și datori numele tot faptului că „năpărlește“, adică își leapădă pielea. Angina, caracterizată prin niște pelițe (membrane false) care se fac pe cerul gurii și în laringe, se numește *șopârlaiță*. Și *gușter*, celălalt nume popular al anginei (și al crupului) însemnează la origine un fel de șopârlă. (Și bulg. *gušter* are amândouă sensurile; cf. DA).

După cum a arătat K. Jaberg (cf. DR. IX 434), tocmai numele unor asemenea animale mici, ca șopârla, sunt expuse unor neconitenite modificări prin etimologii populare. Lucrul acesta se vede cu prisosință din formele citate de Meyer-Lübke în REW subt *lacerta* (nr. 4821). Așa fiind nu putem sătăcă asemănarea între *lacero* și *lacerta* sau între *șopârlă*, *năpârcă* și *năpârli* se intemeiază pe o înrudire reală sau numai pe etimologii populare.

Cu privire la cuvântul *lațe* nu trebuie trecută cu vederea forma *loațe*, care se întrebuintează în unele părți cu același sens sau cu un sens apropiat. G. Giuglea îmi comunică că el zice *loațe*, dar *lățos*. Tot așa întrebuitatează cuvintele acestea nevastă-mea (care-i Brașoveancă); pentru ea simplul *lațe* e un cuvânt „auzit“. Un schimb între *a* și *o* în silaba accentuată

nefiind obișnuit, se pare că pentru *loațe* trebuie să presupunem — după cum sugera G. Giuglea¹⁾ — că e refăcut din **lōtos*, născut, acesta, prin asimilare vocalică, din *lă̄tos*.

În sfărșit mai există și varianta *loloațe*, care se întrebuițează mai ales despre șuvițele de păr ce atârnă la femei nepieptăname sau cu pieptenătura deranjată. Cred că forma aceasta se explică după modelul onomotopeelor de felul lui *bâjbâi* (din *bâj-bâj*), *zumzet* (din *zum-zum*), etc., din expresii ca „îi atârnă părul *loațe-loațe*“.

LESPEDE

Nici una din etimologiile date până acum acestui cuvânt nu este convingătoare. A limine trebuie respinsă apropierea făcută de Cihac (II 170) de rus. *leštadī* „carreau de pierre“ sau cea făcută de V. Bogrea (DR. III 1088) de rus. *lespetū*, care e o variantă regională născută prin metateză din *lēpestū* „petec, sdreanță“. Împrumuturile din rusește — dacă nu sunt termeni administrativi sau militari de pe timpul „ocupației“ — au la noi o intindere restrânsă, în provinciile estice, pe când *lespede* e un cuvânt popular, cunoscut pretutindeni și în strânsă legătură cu vechea noastră cultură rustică, fie că e vorba de lespezile de piatră pe care ciobanii fărâmițează sarea pentru oi, sau de cele cu care se acopere ori se astupă o gaură, sau de lespezile infierbântate pe care se coace turta.

Tiktin (*Dicț. român-german* s. v.) s'a gândit — și desigur că și altora le-a venit în minte această apropiere — la lat. *lapis*, -*idem*, fără să poată da însă o explicație pentru plusul unui s în cuvântul românesc, a cărui apariție s'ar datora, după C. Diculescu (DR. IV 490), amestecului cu grec. λίσπος = λιστός „neted“.

¹⁾ Într-o ședință a Muzeului Limbii Române. În DR. II 394 G. Giuglea se gândeau la un cuvânt de origine germană, care a lăsat urme și în alte limbi române și al cărui reprezentant actual în limba germană este *Locke*. Aceasta a pătruns în Brașov sub forma *loacăne*. În asemenea împrumuturi recente, terminațiunea germană *-en* (din plural și dela infinitiv) intră în forma împrumutată, de ex. *a ștricăni* „a impleti (un ciorap)“ din germ. *stricken*.

Dacă e vorba de o contaminare cu alt cuvânt, acesta ar putea fi mai degrabă acel enigmatic **lastra*, răspândit în unele din limbile și dialectele românești de Vest și având sensuri nu prea deosebite de *lespede* românesc: ital. *lastra* „Pflasterstein“, Compobasso *lastra* „steinige, kahle, abschüssige Fläche“, Tarento *lastra* „Glasscheibe“, portg. *lastru* „Boden des Backofens“, transmont. *lastra* „grosser Stein“ (Meyer-Lübke, REW. 2863 subt *emplastrum*).

Oricât de sceptici am fi în general în admiterea contaminării la explicarea etimologică a cuvintelor, în unele cazuri ea se impune. Cercetătorul atent al atlaselor lingvistice are adesea prilej să se convingă de rolul destul de important pe care-l ocupă în desvoltarea limbilor. O întâlnim tocmai la cuvinte asemănătoare ca formă și ca sens, și în alte limbi și — ceea ce e mai remarcabil — rezultatul ei e tot plusul unui *s*, ca în *lespede*. Astfel rusescul *lespetū*, citat mai sus, nu poate fi despărțit de *lēpenī* „cioplitură, sdreanță“, apropiat, poate, de verbul *leskajā* din care derivă rus. *leščadī* (*leštadī*) „placă, lespede“. La Bulgari întâlnim, alături de *lupjā* „cojesc“ (*lupeška* „coajă“) forma *luspa* „piele cojită, solzi“, al cărei s se datorează, probabil, unui amestec cu *ljuskam* „turtesc lovind“ (cf. sârb. *ljuska* „solzi, păstaie“, bulg. *ljuštā* „scot din păstăi, golesc, jefuesc“, *luštenka* „căzături, strujele“). Aromâni au un cuvânt *lus' idă* care — după o comunicare a dșoarei Caranica — însemnează „peliță care se sdrențește pe lângă unghii“ și care la Dalometra e tradus prin „așchie, țandără care-ti intră subt unghie“. Bulgărescul *luspa* „piele cojită“ se recunoaște ușor în acest cuvânt.

Dar **laspide*, ca rezultat al unei contaminări *lapide+lastra*, nu ajunge pentru explicarea lui *lespede*. Spre a înțelege prefacerea lui *a* (din *lapis*, -*idem*) în *e* (din *lespede*), Tiktin citează cazul lui *rapidem* devenit *repede*, gândindu-se, probabil, la influență asimilatoare a lui *e* următor asupra lui *a* din silaba accentuată precedentă. Dar, după cum am arătat în DR. V. 763—764, prefacerea lui *a* în *e* în poziție moale este la noi regulată numai după *r* inițial (rostit *rr*, ca în **race > rece*, **rale > relc*, să *rabde* > să *rebde*), nu și după *l* (*late*, *latre*, *lacrime* etc.).

Dar nu numai din punct de vedere formal, ci și al sensului, identificarea lui *lespede* cu lat. *lapis* „piatră“ prezintă unele dificultăți. După cum am arătat în Dicționarul Academiei, ideea de „piatră“ este, la *lespede*, ceva accesoriu și ulterior. *Lespedea* nu este „piatră“, ci ea poate fi „de piatră“, după cum *bolovanul* nu e „piatră“, *bulgărul* nu e „zăpadă“, *blana* nu e „lemn“ sau *foaia* nu e „plăcintă“, ci s'a zis *bolovan de piatră* unei pietre mari de formă sferică, *bulgăr de zăpadă* unui gogolos de zăpadă, etc. Dacă de obicei zicem *lespede de piatră*, nu avem a face cu un pleonasm, căci în această legătură, care corespunde exact germanului „Steinfliesse“, materia o exprimă cuvântul *piatră* (germ. *Stein*), iar forma subtilă care se prezintă această materie, cuvântul *lespede* (germ. *Fliesse*). În Dicționarul Academiei se poate vedea că se zice și *lespede de săpun*, chiar și *lespede de sânge* pentru un strat sau o pătură de sânge închegat.

Dacă azi cuvântul *lespede* singur poate deștepta în noi ideea de „Steinfliesse“, este pentru că *de piatră* fiind completarea cea mai obișnuită, a contagiat din punct de vedere semantic pe *lespede* și a putut fi absorbită de acest cuvânt. Tot astfel zicem *a scos bolovani din vale* sau *copiii s-au jucat cu bulgăre*, în care expresii *bolovan* și *bulgăr* nu mai exprimă ideea originară de „ceva sferic“, ci „piatră mare“ sau „golozoz de zăpadă“.

Înțelesul primitiv al lui *lespede* reiese mai bine într-înală din derivatul lui *lăspădăie* (întrebuițat mai ales în plural). La Brașov am auzit că *pielea se ia lăspădăi-lăspădăi* de pe o rană vindecată, sau că *un colac* (= cozonac) *bine copt, când îl frângi, se desface în lăspădăi*. Tot astfel când cade o ninsoare cu fulgi mari, se zice că *ninge cu lăspădăi*. Tot așa se aude, după cum îmi comunică Ilie Constantinescu, prin Românați: *lăspădăi de zăpadă*.

Cred că acest sens de „strat subțire“, „pătură“, „foaie“ care se desface, se cojește, se ia jos de pe ceva (ca lăspădăile de piele de pe o rană vindecată) sau în care se desagregă ceva (ca lespezile de piatră dintr'un minereu șistos) este cel originar. Sensul acesta ne amintește verbul a *lepăda*, care,

după ingenioasa și convingătoarea etimologie dată de N. Drăganu (DR. VI 295 ș. u.), vine dintr'un latin popular **lepidare* (derivat din *lepis*, -*idem* sau *lapida*, -*am*, din grec. λεπίς, -ίδος), care în latinitatea estică trebuie să fi însemnat cam același lucru ca grec. λέπω sau λεπτός „a (se) curăți de solzi, a (se) jupui de coajă“. În Dicționarul Academiei, unde se poate urmări evoluția de sens a lui *lepăda* dela „a se discuama, a se coji, a năpărli (de piele)“ la „a arunca de pe corp sau dela sine“, se găsește și o întrebuițare specială a acestui verb, care face legătura semantică între *lepăda* și *lespede*. Pe la Bran am auzit pe un pietrar spunând despre o piatră de mormânt care începușe să se aşchieze și de pe suprafața căreia se desfăceau foi subțiri (monumentul fiind din piatră de nisip), că *se lapădă*. Într'adevăr, lespezile de piatră nu sunt altceva decât păturile, foile care s'au desfăcut dintr'o stâncă, când aceasta începe să „se lepede“ sub influența unor factori atmosferici.

Dacă plecăm dela *lepăda*, se explică și e accentuat din *lespede*.

Îmi dau perfect seama că din cele precedente nu răsare o etimologie clară a cuvântului *lespede*. Scopul meu a fost numai să netezesc drumul cercetătorilor viitori, arătând că înțelesul originar și chiar și forma cuvântului ne indică mai degrabă alte căi de urmat decât spre lat. *lapis*, -*idem*.

Răspândirea geografică a cuvântului și rolul pe care lespedea de piatră îl are în cultura rustică cu forme străvechi, ne face să bănuim că acest cuvânt e la noi de origine autohtonă, înrudit numai cu grecесcul λεπίς, -ίδος „écaillé“ (cu o numeroasă familie: λέπω „cojesc“, λέπος „coajă, scoarță“, λέπρα „lepră“, etc.) și având rude și în alte limbi indoeuropene: la Slavi (rus. *lepéni* „cioplitură, sdreanță“, *lepécha* „plăcintă turtită“, ceh. *lepen* „un fel de plăcintă“, cf. rom. *lipie*), la Lituani (*lāpas* „foie“) și la Albanezi (*ljaپe* „peritoneu de animale“). Intercalarea unui s înainte de p s'a putut produce chiar în limba dacă, prin contaminare cu un cuvânt cu formă și sens asemănător, care ar putea fi acel **lastra* de care vorbeam mai sus, după toate aparențele și el un cuvânt preroman (și fără legătură cu *plastră* și cu *emplastron*), sau cuvântul de

origine necunoscută pe care-l continuă albanezul *lesker*, „rilievo della vernice bianca delle pareti di una stanza, quando pel caldo si stacca dal muro, crosta“ (Cordignano), deci „sco-rojeală“.

TOPONIMICE ROMÂNEŞTI PE VÂRFUL MUNTELUI OLIMP

La articolul *Olympos* pe care îl publică geograful Eugen Oberhummer, un bun cunoșcător al Peninsulei Balcanice, în ediția nouă din *Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft* de Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus, e anexată o hartă a regiunii celor mai înalte piscuri ale muntelui Olimp. În regiunea aceasta, care cuprinde numai câțiva kilometri pătrați, găsim următoarele numiri aromânești *Porta* (2686 m.), adică *Poarta*, *Toumba* (2785 m.), care este de sigur *tumbă*, „ridicătură“ și *Plaia*, care este *plaiu*. Înterestantă e cu deosebire numirea *Petrostrounga*, fiindcă ne arată că *strunga* există și la Aromâni.

SEXTIL PUȘCARIU